

Kurt Jerstad og Vidar Bakken

Registreringer av islom og annen våtmarksfugl på Bjørnøya 1997

Norsk Polarinstitut
INTERNRAPPORT

Nr. 1 - Tromsø 1999

Internrapport nr. 1

Kurt Jerstad og Vidar Bakken

Registreringer av islom og annen våtmarksfugl på Bjørnøya 1997

Norsk Polarinstitut er Norges sentrale statsinstitusjon for kartlegging, miljøovervåking og forvaltningsrettet forskning i Arktis og Antarktis. Instituttet er faglig og strategisk rådgiver i miljøvernssaker i disse områdene og har forvaltningsmyndighet i norsk del av Antarktis.

The Norwegian Polar Institute is Norway's main institution for research and topographic mapping in the Norwegian polar regions. The Institute also advises the Norwegian authorities on matters concerning polar environmental management.

Norsk Polarinstitut 1999

Adresse:
Vidar Bakken
Norsk Polarinstitut
c/o Universitetet i Oslo
Zoologisk Museum
Sarsgt. 1
N-0562 Oslo

© Norsk Polarinstitut, Polarmiljøsenteret N-9296 Tromsø
www.npolar.no

Teknisk redaktør:	Dag Rydmark
Grafisk design:	Audun Igesund
Forsidefoto:	Bjørnøya sett fra nord (Vidar Bakken)
Trykt:	Norsk Polarinstitut, desember 1999
ISBN:	82-7666-168-8

Innhold

Forord	4
Innledning.....	5
Metoder og materiale	6
Undersøkelsesområdet	6
Metoder	7
Resultater	8
Islom	8
Andre arter	8
Diskusjon	12
Islom	12
Trusler mot islombestanden på Bjørnøya	12
Andre arter	13
Oppfølgende undersøkelser	13
Litteratur	14

Forord

I forbindelse med en plan for opprettelse av Bjørnøya Naturreservat, var det behov for mer kunnskap om hekkende våtmarksfugl på nordsiden av øya, spesielt islom *Gavia immer*. Sysselmannen på Svalbard bevilget penger til en slik undersøkelse som ble foretatt sommeren 1997. Kurt Jerstad utførte registreringene, og Vidar Bakken (Norsk Polarinstitutt) var faglig ansvarlig.

Sysselmannen på Svalbard takkes for midler slik at undersøkelsen kunne gjennomføres. Takk også til Vervarslinga for Nord-Norge som lot oss få benytte stasjonen på Bjørnøya og velferdshyttene som baser.

Oslo, 10. desember 1999
Vidar Bakken

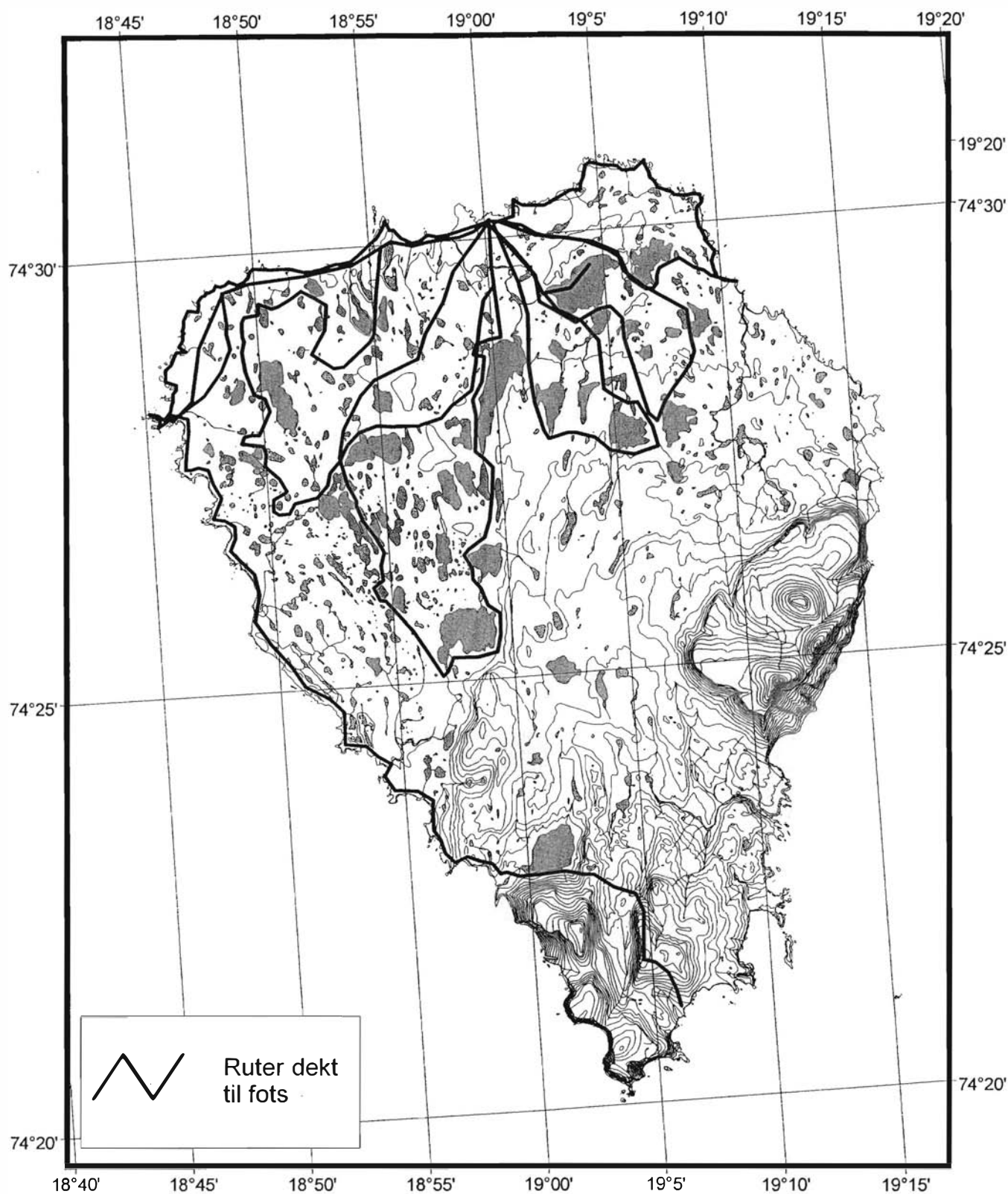
Innledning

Islommen *Gavia immer* er knyttet til nearktisk og subarktisk region, med hovedutbredelse i Canada og Alaska (Cramp & Simmons 1983). I den østlige delen av utbredelsesområdet hekker islommen hovedsakelig på Island, søndre del av Grønland og i Skottland. Verdensbestanden er estimert til noen få hundretusen par (del Hoyo *et al.* 1992).

Islom er ofte observert i hekkeperioden i ferskvann i Troms og Finnmark, men er ikke påvist hekkende (K-B. Strann, pers. komm). Arten er også regelmessig observert på Svalbard (f.eks. Longstaff 1924, Kristoffersen 1926, Løvenskiold 1963). Den eneste kjente hekkelokaliteten i norske områder er Bjørnøya som også er den østligste kjente hekkeplassen for islom i verden. Her ble den første gang påvist hekkende i 1923 i Lomvatnet (Hanssen

1923, Johnsen 1934). Den siste bekreftede hekkingen var i 1965 i Holmevatnet (Lütken 1969). Islom registreres nesten årlig på Bjørnøya i hekkeperioden (V. Bakken pers. obs., O. Kindberg pers. obs., Strann 1998), men er bare påvist hekkende noen få ganger. På grunn av den mangefulle kunnskapen om antall og mulige hekkeplasser på Bjørnøya, ble denne undersøkelsen igangsatt. I tillegg til islom ble også andre våtmarksarter registrert. Sjøfugler som hekket i brinkene ned mot sjøen ble ikke omfattet av denne undersøkelsen.

Undersøkelsen ble utført i perioden fra 26. juli til 3. august 1997. Bortsett fra en overnatting under åpen himmel, og en overnatting i velferdens hytte i Teltvika, ble Bjørnøya Meteorologiske Stasjon brukt som base. Denne stasjonen ligger ved Herwighamna midt på øyas nordkyst.

Figur 1. Kart over Bjørnøya med angivelse av dekningsgrad for undersøkelsen.

Metoder og materiale

Undersøkelsesområdet

Undersøkelsesområdet omfattet hele lavlandet av øya fra Ellasjøen og nordover (Fig. 1). I tillegg ble hele kystlinjen på nordre del av øya fra Kapp Kåre ved utløpet fra Ellasjøen til Jacobsenodden på

østsiden av øya undersøkt. Alle vann og vassdrag var isfrie i undersøkelsesperioden. Alle stedsnavn nevnt i rapporten er vist i figur 2.

Figur 2. Kart over Bjørnøya med angivelse av navn nevnt i rapporten.

Metoder

Det ble gått registreringsruter slik at alle større vann på øya ble undersøkt med hensyn til hekkende islom og andre vannfugler (Figur 1). Alle de største vannene hvor islom tidligere har hekket, eller vist hekkeadferd, ble undersøkt minst to ganger. Dette omfattet Laksvatnet med Kalven, Lomvatnet, Holmevatnet, Lygna, Haussvatnet og

Tverrsjøen. Ved besøkene på disse lokalitetene ble det brukt mye tid på speiding med håndkikkert og lytting fra høyder nær vannet. De to holmene i Laksvatnet ble undersøkt ved bruk av kano.

For å undersøke om islom oppholdt seg i sjøen langs kysten, ble en registreringsrute også lagt langs hele brinken på nordre deler av øya fra Kapp Kåre til Jacobsenodden.

Resultater

Islom

Det ble gjort totalt tre observasjoner av islom i undersøkelsesperioden (Tabell 1). To av observasjonene var fugler som lå på vannet i Laksvatnet. I tillegg ble et flyvende individ observert ved Teltvika som kom i retning fra

Laksvatnet. Det ble ikke registrert hekkeadferd ved noen av observasjonene. På de to holmene i Laksvatnet ble det ikke funnet reirgroper eller slitasje på vegetasjonen som kunne tyde på at det var gjort hekkeforsøk dette året.

Tabell 1. Observasjoner av islom på Bjørnøya ved undersøkelsen i 1997.

Dato	Sted	Antall	Merknader
28.7	Teltvika	1	En islom kom flyvende østfra og utover sjøen ved Teltvika. Den svingte så sørover ca. 100 m fra land og fortsatte i samme retning ut av syne.
30.7	Laksvatnet	1	En islom kom flyvende rett vestfra og landet i Laksvatnet hvor den fisket i 2,5 timer. Deretter lettet den og fløy rett vestover flere kilometer til den var ute av syne. Den var lite sky og viste ikke hekkeadferd.
3.8	Laksvatnet	1	En islom ble observert i Laksvatnet kl 16. Grunnet økende nedbør og tåke var det ikke mulig å følge den videre. Tidligere på dagen var lokaliteten undersøkt nøye under gode forhold uten at islom ble registrert.

Andre arter

Smålom *Gavia stellata*

Det ble totalt registrert 10 par med ungekull (2 x 2 unger og 8 x 1 unge) og sju par uten unger, totalt 17 par. Dessuten ble det registrert en enkeltfugl. Lokalitetene hvor det ble observert smålom er satt opp i tabell 2 og vist på figur 3. Overflyvende fugler er ikke medregnet.

Kortnebbgås *Anser fabalis brachyrhynchus*

Tre par og en unge ble registrert i Røyevatnet 31. juli. Samme dag ble åtte individer registrert i Bollevatnet.

Ærfugl *Somateria mollissima*

Noen få ungekull ble registrert i fjæra, men kun ett kull med små unger ble registrert i ferskvann (Avtjørna, øst for Bjørnøya Meteorologiske Stasjon). I tillegg ble det funnet to reir med egg på den minste holmen i Laksvatnet.

Havelle *Clangula hyemalis*

Spredte enkeltindivider ble registrert, men det ble ikke registrert noen ungekull.

Fjæreplytt *Calidris maritima*

Det ble registrert noen småflokker av fjæreplytt, men svært få individer med hekkeadferd. To steder ble det imidlertid registrert små unger, og dette er sannsynligvis unger fra omlagte kull.

Myrsnipe *Calidris alpina*

Et individ ble observert ved Flakmyrvatna 2. august.

Polarsvømmesnipe *Phalaropus fulicarius*

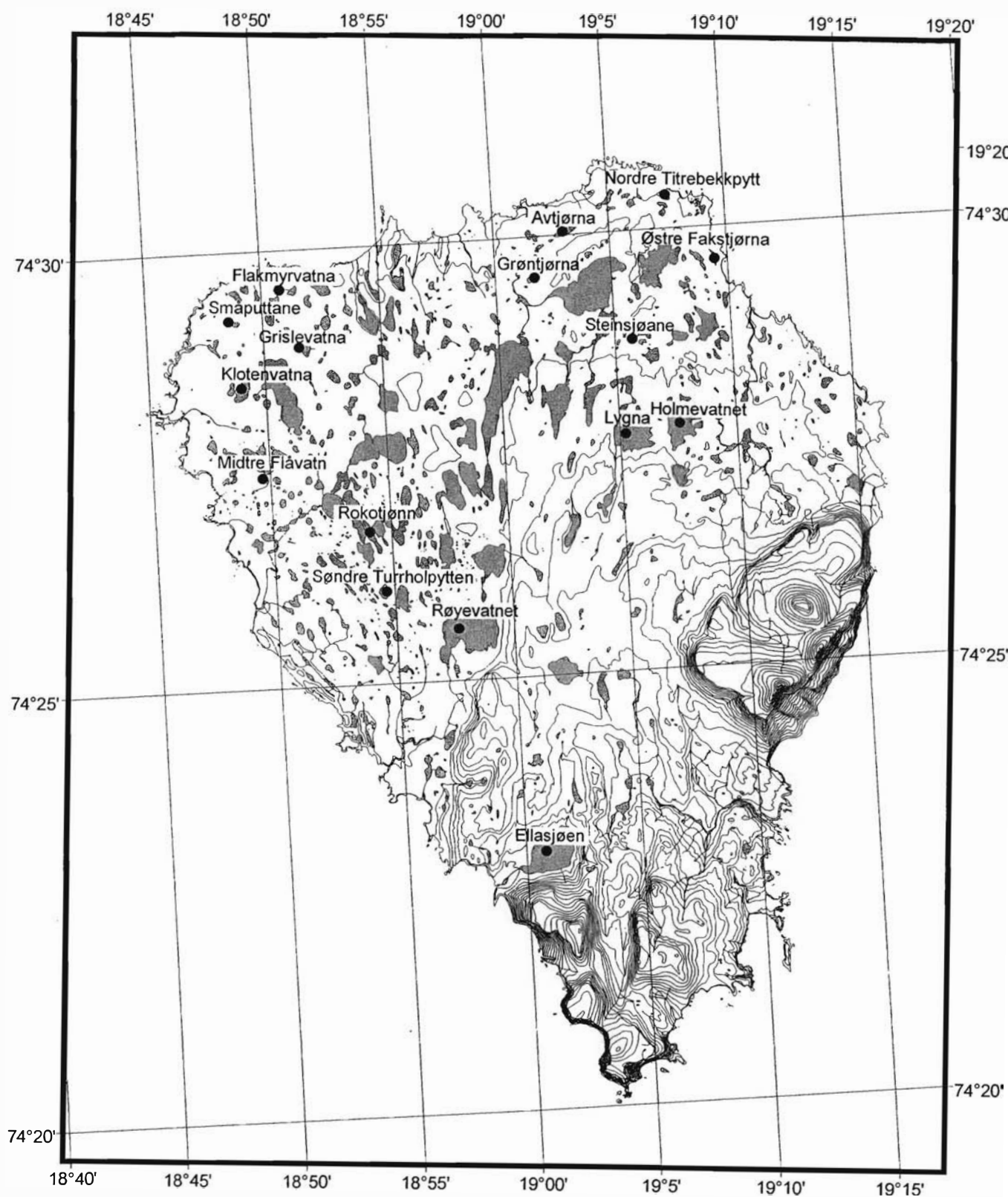
Det ble ikke observert polarsvømmesnipe i området rundt stasjonen hvor det tradisjonelt blir funnet mange hekkende par (Strann 1998). Ved Flakmyrvatna ble det imidlertid registrert en hann 28 juli. Samme sted ble det 2. august observert ett par og fem hanner. En av disse hannene viste tydelig hekkeadferd uten at hekking ble konstatert.

Tyvjo *Stercorarius parasiticus*

Over det meste av området ble det observert spredte tyvjopar med hekkeadferd, men det ble ikke konstatert hekking.

Tabell 2. Observasjoner av smålom med unger, par og enkeltfugler (se også figur 3)

Dato	Sted	Antall	Merknader
26.7	Ellasjøen	1 par	
29.7	N. Titrebekkpytten	1 par	
29.7	Ø. Fakstjørna	1	
30.7	Grøntjørna	1+2 unger	
30.7	Lygna	1 par	
31.7	Røyevatnet	1 par + 1 unge 1 par	
31.7	S. Turrholpytten	1 par + 2 unger	
31.7	Rokotjønn	1 + 1 unge	
2.8	Grislevatna	1 par + 1 unge	Lokaliteten var nærmeste pytt nordvest for Grislevatn
2.8	Flakmyrvatna	1 par + 1 unge	Lokaliteten var vannet mellom midtre og austre Flakmyrvatn
2.8	Klotenvatna	2 par med 1 unge og 1 par uten unge	
2.8	Midtre Flåvatn	1 par + 1 unge	
2.8	Småputtane	1 par + 1 unge	
3.8	Steinsjøane	1 par	Lokaliteten var en pytt like vest for Steinsjøane
3.8	Holmevatnet	1 par	
3.8	Avtjønna	1 par	

Figur 3. Kart over Bjørnøya med angivelse av lokaliteter med hekkende smålom i 1997

Storjo *Catharacta skua*

I området mellom Kluftvatnet og Flakmyrvatna ble det registrert stor tetthet av hekkende storjo. På dette stadiet i hekkesyklusen (unger fra ca. to til seks ukers alder) var det imidlertid svært vanskelig å få oversikt over størrelsen av kolonien. Da det ikke var mulig å telle opp hele kolonien fra ett punkt, ble opptellingene foretatt fra flere utsiktspunkter i terrenget. Totalt ble det registrert minst 40 individer i lufta og minst 20 voksne individer som satt på bakken. Det ble ringmerket 24 unger, og i tillegg ble 5-10 unger registrert svømmende i de ulike vannene. Kolonien ble ut fra dette anslått til å omfatte 50-75 par. Utenom denne ble det funnet 3-4 hekkende par ved Klotenvatna litt lenger sør. Ellers ble det registrert spredte par langs langs kysten og innover øya uten at disse viste hekkeadferd. Totalt var det trolig 75-100 par i lavlandsområdene på den nordre del av øya.

Fiskemåke *Larus canus*

Det ble ikke registrert fiskemåke i undersøkelsen. Arten er tidligere funnet hekkende av Strann (1998).

Gråmåke *Larus argentatus*

Det ble ikke registrert gråmåke i undersøkelsen. Arten er tidligere funnet hekkende av Strann (1998).

Sildemåke *Larus fuscus*

To par pluss ett enkeltindivid varslet ved Kapp Ruth 26. juli. Ett individ varslet ved Kapp Posadowski 29. juli. Det ble ikke funnet unger eller konkrete tegn til hekking på disse stedene.

Svartbak *Larus marinus*

Par eller enkeltfugler varslet svært spredt langs kysten. Det ble imidlertid bare gjort ett konkret

hekkefunn ved Kapp Hanna der en unge ble ringmerket 26 juli.

Polarmåke *Larus hyperboreus*

Det ble registrert mindre kolonier eller enkeltpar på de aller fleste oddene på hele kyststrekningen fra Kapp Kåre til Jacobsenodden. Totalt ble det ringmerket 332 polarmåkeunger på denne strekningen. I tillegg var det en del unger nede i skrenten mot sjøen eller ute på øyer som ikke var tilgjengelige. Alderen på ungene varierte fra ca. 3 uker til nesten flygedyktige. Det antas at det befant seg ca. 500 unger langs den undersøkte kyststrekningen i undersøkelsesperioden.

Rødnebbterne *Sterna paradisaea*

Det ble ikke registrert noen større kolonier av rødnebbterne. I området fra Herwighamna og oppover langs Lakselva var det i motsetning til i 1996 (Strann 1998) ingen hekking. Ifølge besetningen på Bjørnøya Meteorologiske Stasjon skyldes dette flere besøk av rev i midten av juli. Det eneste konkrete hekkefunn som ble gjort var en så vidt flygedyktig unge ved Kluftvatnet 27 juli.

Snøspurv *Plectrophenax nivalis*

Spredte individer av både voksne og juvenile fugler ble registrert.

Diskusjon

Islom

De få parene som eventuelt hekker regelmessig på Bjørnøya representerer i så fall den absolutt østligste hekkelokalitet som er kjent for islom. Det ble imidlertid ikke funnet indikasjoner på hekking av islom på Bjørnøya i løpet av undersøkelsen i 1997. Tilsvarende undersøkelse gjennomført i 1996, indikerte at 3-4 par var i ferd med å starte hekking, men det ble ikke funnet reir (Strann 1998). Dette kan skyldes sein isgang i 1996 slik at hekking ikke hadde kommet i gang i begynnelsen av juli da undersøkelsen ble foretatt.

Islommen er knyttet til store innsjøer i hekketiden. Ved feltarbeidet i 1997 ble alle større vann på Bjørnøya undersøkt. Undersøkelsene foregikk nesten i sin helhet under gode observasjonsforhold med god sikt, lite nedbør og lite bølger på vannene. Lydene til islommen er karakteristiske og bærer langt. Ved alle observasjonene som ble gjort i 1997, ble lyden til islommen registrert på lang avstand. Det ble brukt mye tid til speiding med kikkert og lytting ved de store innsjøene uten at islom ble registrert.

Det er usikkert når isen smeltet på de største vannene i 1997. De fleste smålomungene var imidlertid ganske store i undersøkelsesperioden, og ut fra dette burde eventuelle islomunger også vært på vannet i månedsskiftet juli-august. Selv om rugende islom kan være meget sky, anses det som lite sannsynlig at det var vellykket hekking på Bjørnøya i 1997. De tre observasjonene som ble gjort av islom kan alle ha vært av samme individ. Ut fra disse observasjonene, og de observasjonene som ble gjort av Strann (1998) i 1996, er det likevel sannsynlig at ett eller flere par gjorde hekkeforsøk i 1997.

Det er neppe sannsynlig at bestanden av islom på Bjørnøya noen gang har vært spesielt stor. Ut fra kjente hekkefunn og årlige observasjoner, kan bestanden bare telle noen få par. Den første observasjonen av islom ble gjort allerede i 1882 (Løvenskiold 1963), og arten er regelmessig observert i området helt fram til idag. Dette viser at islom har vært tilstede i dette området i relativt lang tid, men Bjørnøya er sannsynligvis et marginalområde for arten.

Trusler mot islombestanden på Bjørnøya

Antall hekkende storjo på Bjørnøya har økt vesentlig siden arten første gang ble påvist hekkende i 1963 (Vader 1980). Storjo kan være en trussel mot islombestanden som predator på egg og unger. Dersom de voksne skremmes av reiret kan eggene lett predateres av storjo. Sannsynligvis skal det ikke mer til enn at folk passerer gjennom området for at islommen forlater reiret. For å beskytte hekke- og oppvekst-områdene for ungene kan det være aktuelt med ferdselsfrie områder i hekkeperioden.

Det foregår røyefiske i vannene på Bjørnøya, og denne aktiviteten kan også medføre forstyrrelse for islommene. I utgangspunktet er røyefiske forbudt på hele Svalbard, men Sysselmannen kan gi dispensasjon fra dette forbudet. Fiske med garn i vannene på Bjørnøya kan medføre at islom tas som bifangst. Det er tidligere påvist at smålom har blitt tatt i fiskegarn på Bjørnøya (V. Bakken, pers. obs.).

Andre arter

Ved undersøkelsen i 1997 ble det registrert langt færre hekkende ender og vadere enn ved tilsvarende undersøkelse i 1996 (Strann 1998). Dette kan ha sammenheng med at undersøkelsen i 1996 ble gjort under eller like etter eggleggingsperioden, mens undersøkelsen i 1997 ble gjort langt seinere i sesongen. I disse fuglegruppene forsvinner de fleste individene fra hekkelokaliteten hvis hekkeforsøket mislykkes. Det lave antall ender og vadere som ble registrert i 1997 kan være et resultat av at mange hadde mistet sine kull og forlatt området før undersøkelsen ble foretatt.

Smålom er imidlertid en art som ble registrert i større antall enn rapportert av Strann (1998). Årsaken til denne forskjellen er sannsynligvis sein isgang i 1996 medførte at ikke alle parene var etablert da undersøkelsen ble gjennomført. Ved undersøkelsen året etter var det også en rekke småvann som ikke ble undersøkt. Det er derfor sannsynlig at antall hekkende par i 1997 var enda høyere enn det som ble registrert.

På samme måte som ved undersøkelsen i 1996, ble det i 1997 registrert et stort antall hekkende storjo. I begge årene var den tetteste konsentrasjonen i området rundt Flakmyrvatna. Strann (1998) registrerte i 1996 stor predasjon på egg fra andre storjoer. Ved undersøkelsen i 1997 ble det gått flere ganger gjennom kolonien uten at det ble observert predasjon på ungene. Det ble heller ikke observert angrepsforsøk. Denne mangel på predasjon i 1997 kan skyldes at det ved undersøkelsen kun var ganske store unger i kolonien, mens det i 1996 bare var egg. Ved at det ble registrert minimum 30-35 store unger i kolonien i 1997, tyder det heller ikke på at det foregår stor predasjon gjennom hekkesesongen.

Oppfølgende undersøkelser

Erfaringene fra undersøkelsene i 1996 og 1997 tilsier at eventuelle oppfølgende undersøkelser bør legges helt i begynnelsen av juli for å registrere antall hekkende islompar. Ved sein isgang, som i 1996, må det være muligheter for en oppfølgende undersøkelse ultimo juli/primus august. I forhold til det foreslåtte naturreservatet må det være viktig å framskaffe informasjon om islommen hekker årlig på Bjørnøya. Det blir videre viktig å anslå antall par, fødesøksområder og oppvekstområdene for ungene.

Litteratur

- Bertram, G.C.L. & Lack, D. 1933. Notes on the birds of Bear Island. *Ibis* 13: 283-301.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1983. *Handbook of the Birds of the Western Palearctic st and North Africa*. Volume 1, Oxford, pp 56-61.
- del Hoyo, J., Elliot, A., & Sargatal, J. 1992. Handbook of the Birds of the World. Vol. 1. Lynx Edicions, Barcelona: 696pp.
- Hanssen, O. 1923. Ei liti utferd på Bjørnøya. *Naturen* 47: 254
- Johnsen, S. 1934. Notes on the Birds at Svalbard. *Bergens Mus. Årb. Naturv.* 1933: 5-53.
- Kristoffersen, S. 1926. Iakttagelser over fuglelivet ved Hornsund, Svalbard, fra høsten 1923 til våren 1924. *Norsk Orn. Tidsskr.* 7: 181-195
- Lütken, E. 1969. Bird life on Bjørnøya 1965. *Norsk Polarinstitutt Årb.* 1967: 151-165.
- Longstaff, T.G. 1924. Notes from Spitsbergen 1923. *Ibis*: 480-495.
- Løvenskiold, H.L. 1963. Avifauna Svalbardensis. *Norsk Polarinstitutt. Skrifter.* Nr. 129: 460 pp.
- Strann, K.-B. 1996. Registrering av hekkende våtmarksfugl på Bjørnøya juli 1996. *NINA Oppdragsmelding* 460:1-14
- Vader, V. 1980. The great skua *Stercorarius skua* in Norway and the Spitsbergen area. *Fauna norv. Ser. C., Cinclus*: 49-55

